

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

УДК 349.6

Актуальність проблеми. Поняття юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства пояснюється тим, що відповідальність є одним із основних елементів правового забезпечення охорони і використання лісів. Питанням юридичної відповідальності науковцями завжди приділялась належна увага. Не дивлячись на це, окремі положення залишаються спірними та потребують подальшого наукового дослідження та обґрунтування. Це, в першу чергу, стосується саме поняття відповідальності, поняття правопорушення і його елементів як підстави відповідальності та деякі інші категорії, пов'язані з відповідальністю.

Ступінь наукової розробки теми. Поняття відповідальності широко досліджується у науковій літературі та знайшло відображення у працях науковців у галузі теорії держави і права - С.С.Алексеева, Б.Т.Базилева, П.М.Рабіновича та інших; наукові праці у галузі екологічного права - В.І.Андрейцева, В.Д.Басая, А.П.Гетьмана, В.В.Костицького, В.Л.Мунтяна, Г.М.Полянської, В.К.Попова, Г.В.Тищенко, Ю.С.Шемшученка та ряд інших.

Метою написання даної статті є спроба проаналізувати окремі питання, що стосуються поняття та висвітлення особливостей юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства України.

Розповсюдженою в літературі точкою зору є трактування юридичної відповідальності як реалізації санкції, як міри державного примусу, що базується на юридичному і громадському осуді правопорушника, і встановленні для нього певних негативних наслідків у формі обмежень особистого, майнового або організаційного характеру [9; с.54-55].

Одним із видів юридичної відповідальності у галузі екологічного права деякі автори вважають так звану «позитивну відповідальність». Єдності позицій щодо визнання існування позитивної відповідальності в системі видів юридичної відповідальності науковцями не досягнуто. Думки стосовно її визначення та визнання взагалі розділились прямо протилежно.

Так, Г.В.Тищенко висловлює свою думку, що юридична відповідальність застосовується у двох формах: ретроспективній та активній(позитивній). Ретроспективна еколого-правова відповідальність - це форма юридичної відповідальності в галузі екології, яка пе-

редбачена законодавством і застосовується за уже скоєні екологічні правопорушення, неправомірну дію (чи бездіяльність). Під активною (позитивною) відповідальністю стосовно екологічного права розуміють правомірну екологоспрямовану діяльність, яка передбачає виконання і дотримання юридично встановлених заходів відповідальності наперед, за майбутні негативні наслідки екологічної діяльності, як компенсацію за такі [9; с.137-138]. Слід зазначити, що екологічне законодавство не вживає поняття «позитивної відповідальності», хоча окремі її елементи в ньому і містяться. Ідея позитивної юридичної відповідальності була піддана справедливій критиці зі сторони відомих вчених-юристів, зокрема, О.С.Колбасова [3; с.25], В.Л.Мунтяна і Б.Г.Розовського [12; с.18], І.С.Самощенко і М.Х.Фарукшина [9; с.43], Ю.С.Шемшученка та деяких інших. Вказані науковці наводили різні аргументи, що свідчили про хибність даного положення. Не вдаючись до детального аналізу цих позицій, відмітимо лише найважливіші, на нашу думку, аргументи, які спростовують ідею існування позитивної юридичної відповідальності.

Виділення відповідальності в значенні обов'язку здійснити передбачені законом дії не веде ні до чого, крім як до подвоєння термінології, тобто одне і те саме явище іменується і відповідальністю, і обов'язком. Як вірно зазначають вчені, сам термін «відповідальність» має багато відтінків, проте юриспруденція вимагає точності дефініцій, обмеження конкретного явища чітко визначеними рамками з метою його однозначного застосування в законодавстві й на практиці. І з цієї точки зору, виділення позитивної відповідальності об'єктивно спрямовано на розмивання меж і рамок поняття юридичної відповідальності. В науковій літературі вірно відмічалось, що «віднесення так званої позитивної відповідальності до правової означало б фактичну ліквідацію відповідальності як правового інституту, оскільки будь-який вид діяльності, що регулюється правом, можна було б з успіхом вважати такою відповідальністю»[10; с.35]. Тому доцільно розглядати позитивну відповідальність як загальносоціальну, що не збігається з юридичною відповідальністю, як з особливою правовою категорією, що склалася у зв'язку з необхідністю покарання порушника правових вимог. Деякі автори вважають, що визнання двох видів соціальної відповідальності (позитивної і ретроспективної) не означає необхідності конструювати такі самі два види юридичної відповідальності. На відміну від загальносоціальної позитивної відповідальності, юридична відповідальність завжди ретроспективна (настає за скоєне правопорушення), чітко регламентована щодо підстав і порядку її застосування, здійснюється в умовах правовідносин відповідальності з усіма впливаючими із них наслідками[11; с.212].

Отже, розглянувши погляди вчених-юристів на відповідальність в галузі охорони довкілля, слід сказати, що, на нашу думку, найбільш вірним є твердження про те, що відповідальність в галузі охорони навколишнього природного середовища включає позитивну(активну) і негативну(ретроспективну) відповідальність. При цьому позитивна відповідальність повністю не охоплюється поняттям «юридична відповідальність». Підставою юридичної відповідальності як особливої правової категорії є порушення екологічного законодавства.

Що стосується позитивної відповідальності в галузі охорони лісів, то слід відмітити, що під нею слід розуміти обов'язок дотримуватися правил взаємодії суспільства і природи для забезпечення ефективної охорони лісів, їх раціонального використання. Для виникнення активної відповідальності не потрібно наявності правопорушення[5; с.132].

Із врахуванням даних поглядів та відповідно до чинного законодавства позитивна відповідальність у сфері охорони довкілля включає плату за необхідне вилучення ресурсів із зміною їх цільового використання і пов'язані з цим витрати.

Оскільки відповідно до Лісового кодексу України земля охоплюється поняттям лісу, і лісовий фонд тісно пов'язаний із землею, тому діюче законодавство поєднує компенсаційні платежі, пов'язані з вилученням лісових ресурсів, із вилученням земельних ділянок, обмеженням прав власників землі і землекористувачів. Порядок визначення втрат лісгосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню, спричинених вилученням лісових угідь, не пов'язаних з веденням лісового господарства, а також спричинені обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів, або погіршенням якості земель, зумовленим впливом діяльності підприємств, установ і організацій, встановлений постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 року № 1279[6].

Суперечливим є питання співвідношення юридичної відповідальності і санкції правової норми. Не вдаючись до детального аналізу різноманітних точок зору щодо цього питання, лише зауважимо, що на нашу думку, варто погодитись із тими науковцями, які стверджують, що санкція - це категорія ширша, ніж відповідальність, і співвідносяться вони як вид і рід. Не кожна санкція є мірою відповідальності, а відповідальність - це лише різновид санкції[10; с.32].

Вважаємо, що для дослідження позитивної й юридичної відповідальності у сфері охорони довкілля в цілому варто взяти за основу ті положення про ознаки юридичної відповідальності, які склалися в теорії права і є загально визнаними та суттєвими її ознаками:

- застосування до правопорушників засобів державного примусу;
- покладення на порушників несприятливих наслідків(майнового та немайнового характеру);
- громадський осуд поведінки порушника[1; с. 372-373].

Отже, юридична відповідальність, як процес, представляє собою правовідношення. Така ж думка обґрунтовується у працях Ю.С. Шемшученка, В.Л.Мунтяна, Б.Г.Розовського[11; с.24], В.Д.Басая[2; с.13-14], М.М. Брінчука та інших. До того ж це правовідношення є новим, зміст якого полягає в обов'язку правопорушника нести не вигідні для нього правові наслідки. Взаємозв'язок юридичної відповідальності і правоохоронного відношення відстоєє С.С.Алексєєв, говорячи, що перша складає зміст другого[1; с.356]. На нашу думку, юридична відповідальність і правоохоронне право відношення мають тісний взаємозв'язок. Юридична відповідальність, будучи самостійним матеріальним правовідношенням, є водночас і автономним елементом правоохоронного відношення. Виникає вона на певному його етапі.

Досить суперечливим є твердження Б.Т.Базилєва, що юридична відповідальність виникає в момент вчинення правопорушення, оскільки виходячи з нього, можна сказати, що особа, здійснивши незаконну порубку лісу, яка підпадає під ознаки злочину, передбаченого статтею 246 Кримінального кодексу України, може бути піддана юридичній відповідальності без відповідного вироку суду. Тому юридична відповідальність виникає в результаті винесення рішення, вироку суду, постанови про адміністративне правопорушення і т. д. Момент же припинення юридичної відповідальності співпадає з моментом реалізації правоохоронного відношення.

Суть юридичної відповідальності полягає у негативних наслідках, які забов'язаний понести правопорушник за порушення вимог законодавства. Обґрунтованим є твердження П.М.Рабіновича, який під даним поняттям розуміє закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належали[7; с.135-136].

Характеризуючи інститут юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства, слід відмітити, що останній є складним, оскільки склад лісопорушення і відповідальність за нього регулюється, в основному, різними галузями права. Юридична відповідальність за лісопорушення проявляється у взаємодії різних галузей права. При цьому лісове законодавство здійснює певний вплив на норми інших галузей.

Отже, відповідальність у галузі охорони лісів слід розглядати у двох формах: як позитивну(активну) відповідальність і ретроспективну або

юридичну відповідальність. Критерієм їх розмежування є вчинення лісопорушення. Для підвищення ефективності позитивної відповідальності в галузі охорони лісів необхідно більшу увагу приділяти підвищенню якості лісів, а також розробити окремі методики для визначення втрат у галузі охорони та використання лісових ресурсів.

Таким чином, проаналізувавши ряд думок науковців та врахувавши існуючі прогалини, можна запропонувати наступне визначення юридичної відповідальності. Під юридичною відповідальністю за порушення лісового законодавства необхідно розуміти правоохоронне відношення між державою в особі спеціально уповноваженого органу в галузі охорони лісів, правоохоронних органів, інших уповноважених суб'єктів і правопорушником щодо застосування до останнього заходів впливу, передбачених законом і його обов'язку понести невігідні для нього правові наслідки за порушення лісового законодавства.

Під лісопорушенням слід розуміти протиправне, як правило, винне діяння(дію чи бездіяльність), яке спричиняє шкоду лісу чи несе реальну загрозу спричинення такої шкоди, порушуючи встановлені вимоги використання та охорони лісів. Підставою юридичної відповідальності є лісопорушення - протиправне, як правило, винне діяння(дію чи бездіяльність), яке спричиняє шкоду лісу чи несе реальну загрозу спричинення такої шкоди, порушуючи встановлені вимоги використання та охорони лісів. На нашу думку, доцільно було б включити дані визначення юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства у Лісовий Кодекс України.

1. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Курс лекций.- Свердловск, 1972.- Т.1.- 383с.
2. Басай В.Д. Відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06.-Львів, 1996. -165 с.
3. Эффективность юридической ответственности в охране окружающей среды/ Отв.ред.О.С.Колбасов, Н.И.Краснов.-М.:Наука, 1995.-225с.
4. Мамудов В.К.,Овсиенко В.В.Додин В.Я. Предприятия и материальная ответственность.-К., 1991.-120с.
5. Мельник П.В. Правова охорона лісів Карпатського регіону України : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06. Івано-Франківськ, 2002. -165 с.
6. Про розміри та порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: Постанова Кабінету Міністрів України. від 17.11.1997 р. № 1279.
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник.— К.: Атіка.— 2001. — 177с.
8. Самощенко И.С.,Фарукшин М.Х. Ответственность по советскому законода-

- тельству.- М. : Юридическая литература, 1971.-120с.
9. Тищенко Г.В.Екологічне право : навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів. - К.: Юмана,2001.-256 с.
 10. Решетник Л. Правові проблеми юридичної відповідальності в галузі екології// Право України.- 2003. - № 8. – с.81-85..
 11. Шемшученко Ю.С., Мунтян В.Л., Розовский Б.Г. Юридическая ответственность в области охраны окружающей среды. - К. : Наукова думка, 1978. - 280с.

Mendyk L.V.

The concept and peculiarities of the legal responsibility for infringement of Ukrainian wood legislation

The author concerns questions about concept of the legal responsibility for infringement of the wood legislation of Ukraine. The author deviated the responsibility in branch of protection of woods in two forms. Criterion of their distinction is fulfilment wood breaks. The author makes the offer to make some commendments to the Wood code of Ukraine.

Keywords: the legal responsibility, wood breaks, the wood legislation.